

BXSRNING TASHKIL TOPISHI, IJTIMOIIY, SIYOSIY VA MADANIY HAYOT

Ubaydullayeva Shohista Hidoyatillo qizi

Tel: +99890 004 96 01

shohista8108@gmail.com

Termiz agrotexnologiyalar va innovatsion rivojlanish institute

O'simliklar va qishloq xo'jaligi mahsulotlari

karantini yo'nalishi, 1-bosqich talabasi

Shavqatulloev Do'stmuhammad

Tel:998932214673

e-mail:ma6069054@gmail.com

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7739401>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 08- mart 2023 yil

Ma'qullandi: 12-mart 2023 yil

Nashr qilindi: 16-mart 2023 yil

KEY WORDS

maorif, moliya, jadidlar,
Markaziy Revkom, Dekret

ABSTRACT

Buxoroga qizil armiya tomonidan qilingan bosqin natijasida 1920-yil 2-sentyabrda amirlik tuzumi ag'darib tashlandi va yangi respublika boshqaruvi o'rnatildi. Asli bu xalqaro huquq normalarining bolsheviklar tomonidan qo'pol ravishda buzilishi va mamlakatda mustabid sovet tuzumining majburan o'rnatilishi edi [1]. Buxoro amirligida amirlik tuzumi ag'darib tashlangach, yuzaga kelgan xalq respublikasi. Maydoni 182,193 ming km², axolisi 2,2 mln. Kishidan ortiq bo'lib, asosan o'zbeklar, tojiklar va turkmanlar, qisman qozoq, qoraqalpoq, tatar va Buxoro yahudiylari yashagan. BXSR Xorazm Respublikasi, Turkiston ASSR va Afg'oniston davlatlari bilan chegaradosh bo'lib, poytaxti Buxoro shahri bo'lgan..

1920-yil 14-sentyabrda bo'lgan Xalq Nozirlar Sho'rosi, Revkom va BKP MKning umumiy yig'ilishida 9 kishidan iborat Butun Buxoro inqilobiy qo'mitasi (raisi Abdulqodir Muxitdinov) varespublika hukumati – 11 kishidan iborat Xalq Nozirlar Sho'rosi (raisi Fayzulla Xo'jaev) tuzildi. Buxoro inqilobiy qo'mitasining a'zolari qilib Muinjon Aminov, Olimjon Akchurin, Abdulhamid Oripov, Sobir Yusupov, Hoji Hasan Ibrohimov, Fayzulla Xo'jaev, Qulmuhamedov tayinlandi. Mamlakatni boshqarish maqsadida tuzilgan Buxoro Xalq Nozirlar So'rosi tarkibi quyidagicha edi: rais va xorijiy tashqi ishlar (nozir-F.Xo'jaev), maorif (Qori Yo'ldosh Po'latov), ichki (doxiliya) ishlar (M.Saidjonov), moliya (U.Po'latxo'jaev), davlat nazorati (N.Husainov), favqulodda komissiya (raisi- Ibrohimov), adliya (M.Burhonov), harbiy (Shihobuddinov), savdo va sanoat (M. Mansurov) nozirliklari. Bu paytga kelib inqilobchi yosh buxoroliklar firqasiz a'zolari Buxoro Kompartiyasi safiga kirishga majbur bo'lgan edilar. Ushbu o'rinda ta'kidlash joizki, asosan jadidlardan tashkil topgan Buxoro hukumati o'sha paytda ma'lumotli kishilar yig'ilgan hukumatlardan biri hisoblangan. Nozirlar Buxoro, Istanbul, Moskvava boshqa shaharlarda ta'lim olishgan edi. Buxoro jadidlari o'zlarining islohotchilik g'oyalarini yangi hukumatdagi faoliyatlaridavomida amalga oshirishga harakat qildilar. 1920-yil 6-8-oktyabrda

amirning yozgi saroyi – Sitorai MohiXosada chaqirilgan Butun Buxoro xalq vakillarining I qurultoyida Buxoro Xalq Sovet Respublikasi – BXSР tuzilganligi tantanaliravishda e'lon qilindi. Bu davlat tuzumi jihatidan xalq demokratik hokimiyati edi. Uning zimmasiga qisqa muddat ichida o'rta asrchilik an'analari meros qolgan amir Buxorosini demokratik davlatga aylantirishdek tarixiy vazifani bajarish tushdi. Qurultoy davlat hokimiyatining qonun chiqaruvchi oliy organi bo'lgan Buxoro inqilobiy qo'mitasi (Markaziy Revkom), Buxoro Xalq Nozirlar Sho'rosi – dastlabki hukumat tarkibini uzil kesil tasdiqladi. Ularning vakolat muddati 2 qurultoygacha uzaytirildi. Ushbu qurultoyda I.E.Lyubimov RSFSR hukumati Buxoro Respublikasining mustaqilligini tan olganligini aytishga shoshildi. 1920 yil oktyabrnoyabr oylarida BXSР bilan RSFSR o'rtasida muvaqqat harbiy siyosiy axdlashuv va shartnoma tuzildi. 1921 yil 4 martda har ikki davlat o'rtasida "Ittifoq shartnomasi" imzolandi. Ushbu shartnomalar mustaqil siyosat yuritishga harakat qilayotgan yosh Buxoro davlati arboblari faoliyatini muayyan darajada cheklashga olib keldi. "Ittifoq shartnomasi" mustaqil Buxoro davlati hududida sovet qo'shinlari turishini "qonuniy" asoslab berdiki, mazkur hol BXSР ichki ishlariga Rossiyaning to'g'ridan-to'g'ri harbiy jihatdan qurolli aralashuvidan boshqa narsa emas edi. Ammo bularning barchasi vaqtincha xalqni chalg'itish maqsadidagi tadbirlar edi. "Inqilob" tashkilotlari qonli voqealarning birinchi kunlaridan boshlab o'ziga xos inqilobiy tartiblar o'rnatishga kirishdilar. 4-sentyabrda Eski Buxoroda favqulodda holat e'lon qilib Favqulodda Komissiya va 3000 kishilik "xalq" militsiyasi tuzildi. 1920-yil kuziga kelib Buxoro iqtisodiyoti tanazzulga uchragan va xalqning turmush darajasi ancha pastga tushib ketgan edi. Buxoro hukumati oldida turgan eng asosiy vazifalardan biri ersuv masalasini hal qilish edi. 1920- yil 30-sentyabrda Buxoro Markaziy Revkomi "Er to'g'risida"gi dekretni qabul qildi. Dekretga muvofiq, sobiq amir, uning qarindoshlari va amaldorlari qo'lidagi butun er-mulk kambag'al va ersiz dehqonlarga berilishi kerak edi. Shuningdek, dekretga ko'ra, "xiroj", "amlak" va boshqa soliqlar bekor qilindi. Arxiv hujjatlarida keltirilishicha, faqat Eski Buxoro tumanlari va Chorjo'y bekligida sobiq amir va beklarga qarashli 10000 tanob er musodara qilinib, kambag'al dehqonlarga taqsimlab berildi. Yangi tuzum va uning ijobiy chora-tadbirlarini aholi ma'qullab kutib oldi. Joylarda inqilobiy qo'mitalar tuzildi. Biroq yangi hokimiyat tomonidan mulkdorlar tabaqasiga nisbatan ko'rilgan qattiq choralar, ularga tegishli butun mol-mulkning musodara qilinishi, saroy a'yonlari va amir amaldorlarining yoppasiga hibsga olinishi va otib tashlanishi, amir xazinasining Moskvaga olib ketilishi, majburiy oziqovqat "razvyorstkasi" va uning qattiq qo'llik bilan amalga oshirilishi, islom dini va ulamolarga nisbatan dushmanlik siyosati, respublika hududida turgan qizil armiya ta'minotining aholi zimmasiga yuklatilishi, buning ustiga, qizil askarlarning bosqinchilik va talonchilik "faoliyati" haqqoniy ravishda xalqning kuchli noroziligiga sabab bo'ldi. Respublikadagi ijtimoiy-siyosiy munosabatlar ham keskinlashdi. Yosh davlat etakchisi F.Xo'jaev murakkab va og'ir sharoitda ishlashga majbur bo'ldi. Buxoro hukumati ichida siyosiy bo'linish kuchaydi. Bir tarafdin, Buxoro Kompartiyasi ichidagi "so'l" va "o'ng" kommunistlarga qarshi g'oyaviy jihatdan kurash olib borishga to'g'ri kelsa, ikkinchi tarafdin, RSFSR va uning favqulodda organlari bo'lgan Turkkomissiya, Turkbyuro yosh "mustaqil davlat"ning bosgan har bir qadamini sergaklik bilann nazorat qilib turar edi. Shunday bo'lishiga qaramasdan F.Xo'jaev, U.Po'latxo'jaev, O.Xo'jaev, A.Fitrat, M.Aminov, M.Saidjonov, S.Xo'jaev, M.Mansurov, A.Muxitdinov va boshqa hukumatda demokratik yo'l tutib, mo'tadil mavqeda turdilar. Ular BXSРning amalda mustaqil bo'lishi, e'tiqod erkinligi, islohotlar o'tkazish zarurligini yoqlab

chiqdilar 1920-yil 18-23-sentyabrda Eski Buxoroda Butun Buxoro Xalq vakillarining ikkinchi s'ezdi (qurultoyi) bo'lib o'tdi. 23-sentyabrda Buxoro tarixida birinchi Konstitutsiya tasdiqlandi[2]. Buxoro tarixidagi dastlabki Konstitutsiya fuqarolarning demokratik huquq va erkinliklarini qonun yo'li bilan mustaxkamladi. Konstitutsiyada davlatni idora etish uchun xalqning barcha tabaqa vakillarining ishtiroki ta'minlandi. Konstitutsiyaga binoan butun davlat hokimiyati mexnatkashlar qo'liga o'tgani BXSР o'z hududi chegarasida yaxlit mustaqil davlat deb elon qilindi. Konstitutsiyaga muvofiq BXSРning 20 yoshga kirgan barcha fuqarosi millat va jinsidan qat'i nazar saylash huquqiga ega ekanligi aytilib, faqat amir avlodlariga katta er egalari va davlat jinoyatchilari saylov huquqidan mahrum etildi. Konstitutsiya BXSРning barcha fuqarolariga demokratik erkinliklar: so'z, matbuot va mitinglar qilish erkinligini berib, erkak va ayollarni teng huquqli deb elon qildi. Xususiy mulk va savdo-sotiq erkinliklari Konstitutsiyada o'z ifodasini topdi. Buxoroda o'rnatilgan tuzum xalq demokratik respublikasi edi. BXSРning Konstitutsiyasi barcha fuqarolarga teng siyosiy huquq berdi, milliy tengsizlikni yo'qotdi. Konstitutsiyaga ko'ra, BXSРning oliy organi – Butun Buxoro xalq vakillari qurultoyi bo'lib, u har 2000 saylovchiga bir vakil saylanadigan 350 a'zodan iborat edi. Qurultoy yiliga bir marta chaqirilar va unda respublika konstitutsiyasini qabul qilish, o'zgarishlar kiritish, hukumatning hisoboti va davlat byudjetni tasdiqlash kabi muhim masalalar ko'rilar edi. Konstitutsiyaga ko'ra, qurultoylar o'rtasida qonun chiqaruvchi va nazorat qiluvchi oliy organ – Butun Buxoro MIK xisoblanadi. Qurultoyda Butun Buxoro MIK raisi qilib Usmonxo'ja Po'latxo'jaev saylandi (1922-yil avgustda bo'lgan 3 qurultoyda bu lavozimni Porso Xo'jaev egalladi). Konstitutsiyaga muvofiq Xalq Nozirlar SHo'rosi davlat hokimiyatini ijro qiluvchi va boshqaruvchi oliy organi sifatidagi o'z vazifasini saqlab qoldi. Qurultoyda milliy masalaga katta e'tibor berildi. Buxoro MIK huzurida Omongeldi Omonov boshchiligida Turkman bo'limi tuzildi. Keyinchalik shu asosda Turkman avtonom viloyati tashkil qilinib, unga milliy muxtoriyat huquqi berildi. Turkman va tojik xalqi uchun madaniy ma'rifiy va boshqa muassasalar ochildi. Buxorodagi demokratik jarayonlarga mamlakat tashqarisidan tazyiq tobora kuchayib bordi. 1923-yil 3-iyunda Buxoroga SSSR Qurolli Kuchlarining Bosh qo'mondoni S.S.Kamenev, Turkfront Inqilobiy Harbiy Kengash raisi A.I.Kork, RKP (b) MK O'rta Osiyo byurosi a'zosi Mixaylov va boshqalar kelishdi. Ular Buxoro hukumati faoliyatidan qoniqmayotganliklarini ochiq aytib, sotsialistik o'zgarishlarni jadallashtirish kerakligini ta'kidlashdi. Oradan ko'p o'tmay – 12 iyunda RKP(b) MK Siyosiy byurosi maxsus qaror qabul qilib, Buxoro hukumatini sovetlashtirish chora-tadbirlarini belgilab berdi. Sovet hukumati o'z buyruqlarini tez va qarshiliksiz amalga oshirish uchun RKP(b) MK kotibi YA.E.Rudzutakni Buxoroga jo'natdi. 23-iyunda BKP MK yopiq plenumida Rudzutak ishtirok qilib, Buxoro hukumati rahbarlari va mahalliy kommunistlar oldiga qat'iy talablarni qo'ydi. F.Xo'jaevning eng yaqin safdoshlari bo'lgan sobiq yosh buxorolik jadidlar Otaulla Xo'jaev (tashqi ishlar noziri), Fitrat(maorif noziri), Sattor Xo'jaev (moliya noziri), Muinjon Aminov (EKOSO raisi) lavozimlaridan chetlashtirilib, Buxoro davlati hududidan chiqarib yuborildi. Qori Yo'ldosh Po'latov, Rahimjon Yusufzoda, Muzaxar Maxsum Burhonov, Hoji Hamro Yo'ldoshev ham mas'ul lavozimlardan olib tashlandi. Buxoro hukumati Moskva va Toshkentning "kommunistcha sabog'i"ni olgan "tajribali sovet xodimlari" bilan to'ldirildi. Plenumning o'zida Buxoro Kompartiyasi MK kotibi Muhametdinov o'rniga A.Rahimboev Buxoro Kompartiyasi MK mas'ul kotibi qilib saylandi. Hukumatda Turkistondan yuborilgan emissarlarning ta'siri kuchayib bordi. Inqilobiy ekstremistik unsurlar bu bilan cheklanib

qolmasdan, 14-avgustda bo'lgan Buxoro MIK favqulodda sessiyasida Konstitutsiyaga o'zgartirish kiritishga ham muvaffaq bo'ldilar. 1923-yil 11-17-oktyabrda bo'lgan Butun Buxoro 4-qurultoyi Konstitutsiyani o'zgartirish to'g'risidagi qarorni tasdiqladi. Unga binoan barcha savdogar, mulkdor va sobiq amaldorlar saylov huquqidan mahrum qilindi. Ammo ishchi va kosiblarning saylov huquqi kengaytirildi. Shuningdek, qurultoyda jamiyatda ijtimoiy beqarorlikni kuchaytiradigan "Sovet qurilishi to'g'risida" maxsus qaror qabul qilindi. Jamiyat tobora siyosiylashib bordi. Buxoroda o'tkazilayotgan demokratik islohotlarning takdiri xavf ostida qoldi. Markazning talabi bilan mamlakatda sun'iy ravishda sotsialistik qayta qurishlarni amalga oshirishga kirishildi. Respublikadagi bu keskin siyosiy vaziyat qurolli muxolifat harakatining kuchayishida ham o'z ifodasini topdi. Buxoroda amir hokimiyati ag'darib tashlangan dastlabki haftalardayoq mamlakatning g'arbiy, markaziy va sharqiy qismlarida qizil armiyaning bosqinchilik siyosati va bolsheviklar zulmiga qarshi istiqbolchilik harakati boshlangan edi. Buxoro respublikasidagi iqtisodiy siyosat va xo'jalik sohasidagi islohotlar ziddiyatli tarzda kechdi. Buxoro inqilobiy qo'mitasining 1921-yil 5-yanvardagi dekretida hamma erlarni umumxalq mulki deb e'lon qildi. Vaqf erlari tugatildi, ayrim toifadagi xo'jaliklarning chorva mollari va mulklari musodara qilindi. Sug'orish tizimi izdan chiqdi, ekin maydonlari qisqarib, chorva mollarining soni kamayib ketdi. Shu bilan bir vaktida ko'plab ijobiy ishlar ham amalga oshirildi. 1921-yil kuzida erni tortib olish bekor qilindi. Buxoro MIKning umumiy afv to'g'risidagi 1922-yil 25-may dekretida vaqflarni tugatishni to'xtatish, qozixonalar ishini, shariat ko'rsatmalarini tiklash va boshqalarni e'lon qildi. O'sha yilning noyabrida yangi iqtisodiy siyosat (NEP)ga o'tish e'lon qilindi. Buxoro davlat banki tuzilib, pul slohoti amalga oshirildi. Dehqonlarni moddiy rag'batlantirish choralari ko'rildi. Bu qishloq xo'jaligini barqaror rivojlanishiga olib keldi. 1923-yil sug'oriladigan erlar maydoni 1913-yildagi darajaga yaqinlashib qoldi (92,3%). Bu paytga kelib Buxoro respublikasida 19 ta korxona, 500 dan ortiq bozor ishlab turdi, xususiy sarmoya 12000 savdogarlar mablag'idan iborat bo'ldi. 1923-yil 4 ta aralash aksionerlik jamiyati, 30 ta yirik savdo firmalari faoliyat ko'rsatayotgan edi. Davlat savdosi va kooperatsiyasiga berilgan yordam o'z samarasini ko'rsatdi. 1923-yil mart oyida Turkiston, Buxoro va Xorazm iqtisodiy jihatdan birlashtirildi va uni boshqarish uchun O'rta Osiyo Iqtisodiy Kengashi (Sredaz EKOSO) tuzildi. F.Xo'jaev O'rta Osiyoning iqtisodiy jihatdan birlashuvi to'g'risidagi fikrni boshida qo'llab-quvvatlamadi. Chunki u iqtisodiy siyosatni ishlab chiqish, hatto mintaqa xalq xo'jaligi istiqbollari to'g'risida qaror qabul qilishgacha bo'lgan barcha ishlar Markaz qo'liga o'tayotganligini eng avvalo sezgan va bu siyosatning mash'um oqibatlarini chuqur tushungan arbob edi. O'zi kuchli iqtisodchi bo'lgan F. Xo'jaev Buxoro tomonidan Rossiya va Turkistonga etkazib beriladigan mollarga aniq Tovar ekvivalenti belgilash zarurligi to'g'risida ayniqsa tashvishlanib gapirar edi. Buxoro hududida joylashgan Rossiya qo'shinlari Buxoro davlatining oziq-ovqati va em-xashagi bilan ta'minlanar edi. Hukumat boshlig'i F.Xo'jaev Rossiya qo'shinlari sonini 15000 kishigacha qisqartirish to'g'risidagi masalani Moskva oldiga bir necha marta qo'ydi. 1922-yil iyulida Rossiya hukumati Buxoroga to'qimachilik va kog'oz fabrikalari, ko'n va sovun pishirish zavodlari uchun uskunalari Zarayskdagi "Krasniy Vostok" yigiruv-to'quv fabrikasidan bepul yubordi. Ana shu korxonalarini mantaj qilish va ishga tushirish uchun Buxoroga maxsus muhandis-texniklar komissiyasi keldi. Bundan tashqari, Rossiya Buxoroga 50 milliard so'mlik zayom berdi. 1924-yil oxiriga kelib Buxoroda davlat sektoriga qarashli 26 ta sanoat korxonasi ishlab turdi va ular dastlabki foydani ola boshladilar. Davlat korxonalarining daromadlari

1923-yildagi 500 ming soʻmdan, 1924-yili 13 million soʻmga ortdi. 30-yillarda Buxoroda eski sanoat korxonalarini qayta qurish bilan birga koʻn zavodi, shoyi toʻqish va tikuvchilik fabrikalari barpo etildi. Buxoro Sovet Sotsialistik Respublikasi (BSSR) 1924-yil 18-20-sentyabrda Butun Buxoro xalq vakillarining 5-qurultoyi boʻlib oʻtdi. Qurultoy 19-sentyabrda BSSRni Buxoro Sovet Sotsialistik Respublikasiga aylantirish toʻgʻrisida qaror qabul qildi. BSSRning tuzilishi yuqoridan turib sunʼiy tarzda amalga oshirilgan hodisa edi. Natijada taraqqiyotning demokratik yoʻli inkor qilinib, sotsialistik yoʻnalish tanlandi. Markazdagi bolshevik rahbarlarining Buxoro va Xorazm xalq respublikalarini sotsialistik respublikaga aylantirishdan koʻzda tutgan asosiy maqsadlari mahalliy xalqlarni tezroq sovetlashtirish va ruslashtirish, ularning ongiga kommunizm mafkurasini singdirish edi. Sharqda “sotsializmning porloq gʻalabasi”ni taʼminlash uchun bu juda zarur edi. Qurultoyda F.Xoʻjaev hukumatning ishi toʻgʻrisida hisobot berdi va “Oʻrta Osiyoning milliy davlat chegaralanishi toʻgʻrisida” maʼruza qildi. Qurultoy qatnashchilari xalq hukumatining 4 yillik ish faoliyati yakunlarini chiqarib, Oʻrta Osiyoda milliy respublikalar tuzish zarurligini yoqlashdi. 1924 yil 18 noyabrda Turkiston ASSR, Buxoro SSR va Xorazm SSR MIKlari qoʻshma qaror qabul qildilar va shu qarorga binoan oʻz vakolatlarini Oʻzbekiston SSR Sovetlarining Taʼsis qurultoyiga qadar ish koʻrib kelgan Fayzulla Xoʻjaev raisligida yangi tashkil etilgan Oʻzbekiston SSR Muvaqqat inqilobiy komitetiga topshirdilar. Shunday qilib, Oʻrta Osiyo respublikalarining milliyhududiy chegaralanishi deb atalmish tadbir asosida 1924-yil noyabr oyi oxirida Buxoro SSR tugatilib, uning hududi yangi tashkil etilgan Oʻzbekiston SSR, Turkmaniston SSR va Tojikiston ASSR (1929- yildan Tojikiston SSR)ga kiritildi. Sovet hokimiyati yillarida Buxoroda shahar xoʻjaligini takomillashtirish boʻyicha koʻp ish kilindi. Uy-joy kurilishiga aloxida eʼtibor berildi. 1921-yil BSSRda tashkil etilgan “Tarixi anjuman” jamiyati oʻlkadagi qadimgi obidalarni muhofaza qilish, xalq amaliy sanʼatini rivojlantirish, fan tarixiga oid qoʻlyozmalarni yigʻish, arxeologik ashyolar va xalq ogʻzaki ijodi namunalarini toʻplab tadqiq etish kabi ishlar bilan shugʻullangan. Olim, yozuvchi va maʼrifatparvarlardan Abdurauf Fitrat, Otajon Payrov Sulaymoniy, Abdulvohid Burhonov (Munzim), Sadriddin Ayniy, Salimbek Salimiy, Sharifjon Maxdum (Sadr Ziyoy), Ahmadjon Hamdiy, Musajon Saidjonov, Qori Yoʻldosh Poʻlatov, Siddiqxon (Hashmat) (1885-1910- yillarda Buxoro amiri boʻlgan Amir Abdulahadning ukasi) jamiyat aʼzolari boʻlishgan. Buxoro ilmiy jamoasi ilmiy ekspeditsiyalar tashkilotgan. Buxorodagi 3 shaxsiy kutubxonada saqlangan sharqshunoslik, tarix, adabiyotga oid qoʻlyozma kitoblarni toʻplagan. Birgina Sharifjon Maxdum kutubxonasidan 300 jildga yaqin fors-tojik va turkiy tillardagi noyob qoʻlyozma asarlar roʻyxatga olingan. Jamiyat toʻplagan qoʻlyozma asarlar orasida tarixchi Narshaxiyning «Tarixi Buxoro» («Buxoro tarixi»), Ahmad Donishning «Navodir ul vaqoe» («Nodir voqealar») asarlari bor. Jamiyatning «Anjumani tarix» boʻlimi «Buxoro arki tarixining qoʻlyozmasi» kitobini tayyorlagan. Buxoro ilmiy jamoasi toʻplagan materiallar Oʻzbekiston FA Sharqshunoslik instituti qoʻlyozmalar fondida saqlanadi. BSSRda bir qator vaqtli matbuot, “Buxoro axbori gazetasi”, “Buxoro haqiqati” nashrlari katta ahamiyat kasb etdi. “Buxoro axbori”-BSSR hukumati gazetasi. 1920-yil 9-sentyabrdan 1923-yil iyulgacha oʻzbek tilida chiqqan. Gazeta 3000 nusxada nashr qilingan. U Buxoro jadidlarining minbari boʻlib, milliy mustaqillikka erishish, mamlakatda burjua demokratik oʻzgarishlarni amalga oshirishni targʻib qilgan. “Buxoro axbori” gazetasida Buxoroda vijdon erkinligini taʼminlash, milliy hukumat va milliy qurolli kuchlarga tayanish, rus qizil qoʻshinlarini Buxoro hududidan olib chiqib ketish va boshqa siyosiy hamda iqtisodiy masalalar koʻtarilgan. Gazeta

1923-yil iyulda Sovet hokimiyati tomonidan taqiqlangan. Gazetaga Fitrat, Cho'lpon, Said Ahroriy, Ziyo Usmoniy, Qori Yo'ldosh va boshqalar muharrirlik qilgan. 1923-yil sentyabrdan "Ozod Buxoro" nomi bilan chiqa boshlagan. Dastlab "Uchqun" nomi bilan Samarqandda nashr etilib (1920-yil iyun-sentyabr), Buxoroda yashirin tarqatilgan, BXSР tashkil etilgach (1920-yil sentyabr.), Buxoro shahrida "Buxoro axbori" nomi bilan nashr etila boshlangan. Keyinchalik "Ozod Buxoro" (1923-1930), "Buxoro proletari" (1930- 1938), "Buxoro haqiqati" (1938-1999) nomlari bilan chiqdi. 1999-yil dekabrdan hozirgi nomda. Gazetaga turli davrlarda Fayzulla Xo'jaev, Fitrat, Cho'lpon, Sayid Axroriy, Ostonqul Abduqayum o'g'li, Qosim Sorokin, Fotih Sulaymon, Abdusalom Niyoziy, Abbas Aliev, Ahmadjon Yoqubov, Rustam Abdurahmonov, Ashur Bozorov, Turg'un Yoqubov, Otaxon Toshxo'jaev, Yo'ldosh Muqimov, Abdurahim Nurmuhamedov, Toshpo'lat Hamid va b. muharrirlik qilgan. Gazeta sahifalarida Abdurauf Fitrat, Abdulhamid Cho'lpon, Sadridin Ayniy, Ibrohim Mo'minov, Abdulhamid Majidov, Atoulla Xo'jaev, Usmonxo'ja Po'latxo'jaev, Muinjon Aminov, Ne'mat Aminov, Omon Muxtorov kabi taniqli davlat arboblari va ziyolilar dolzarb mavzulardagi maqolalari bilan qatnashishgan. Gazetaning dastlabki sonlaridan boshlab milliy mustaqillik g'oyasi undagi maqolalarning bosh mavzui bo'lgan. 20-yillarda gazetada BXSР hududidan sho'ro qo'shinlarini olib chiqib ketish, demokratiyani rivojlantirish, davlat idoralarini ruslashtirishga chek qo'yish, yoshlarni taraqqiy etgan xorijiy mamlakatlardagi oliy o'quv yurtlarida o'qitish kabi dolzarb masalalar yoritilgan. Shu bois gazeta tahririyat jamoasi va mualliflari sho'ro tuzumidan ko'p jafa ko'rishgan. Gazetaning sobiq muharrirlari va etakchi mualliflaridan Fayzulla Xo'jaev, Abdurauf Fitrat, Sayid Ahroriy, Abdulhamid Cho'lpon, Mahmud Badayliy, Ziyo Usmoniy, Ostonaqul Abduqayum 30-yillardagi qatag'onda hibsga olinib, qatl etilgan. Abbas Aliev, Abdusalom Niyozov, Abdulhamid Majidov, A'lo Kamolov, Ashur Bozorov uzoq muddatga qamalgan. Shuningdek, Buxoro hukumati mamlakatda madaniy oqartuv muassasalari tashkil qilish va ular faoliyatini yaxshilashga ham e'tibor qaratdi. 1924-yilga kelib BXSРda 14 ta kutubxona, drama teatri, muzey va ko'plab klublar aholiga xizmat ko'rsatdi. O'zbek va rus tilarida yangi gazeta va jurnallar hamda boshqa adabiyotlar chop etish ham yo'lga qo'yildi. 1925-yil 13-17-fevralda Buxoroda bo'lib o'tgan O'zbekiston SSR Soovetlarining 1-qurultoyida "O'zbekiston Sovet Sotsialistik Respublikasini tashkil etish to'g'risidagi deklaratsiya" qabul qilindi Qurultoyda respublika hokimiyatining oliy organlari rasmiylatirildi. 1925-yil fevraldan mayigacha Buxoro shahri O'zbekiston SSRning poytaxti bo'ldi. F.Xo'jaev O'zbekiston SSR XKS raisi va Y.Oxunboboev O'zbekiston SSR MIQ Prezidiumi raisi qilib saylandi.

Foydalanilgan Adabiyotlar:

1. Қаранг: Ражабов Қ., Иноятлов С. Бухоро тарихи. – Т.: Tafakkur, 2016. – Б. 136.
2. Рашидов У. Бухоронинг Россия билан иқтисодий ва сиёсий муносабатлари тарихидан.- Бухоро: Бухоро нашриёти, 2013. -Б. 96.